

Maarja Kangro

KLAASLAPS

Maarja Kangro

KLAASLAPS

Lavastaja ja dramatiseerija **Urmas Lennuk**

Kunstnik **Nele Sooväli**

Muusikaline kujundaja **Imre Õunapuu**

Valguskujundaja **Roomet Villau**

OSADES:

NAINE – Jaune Kimmel

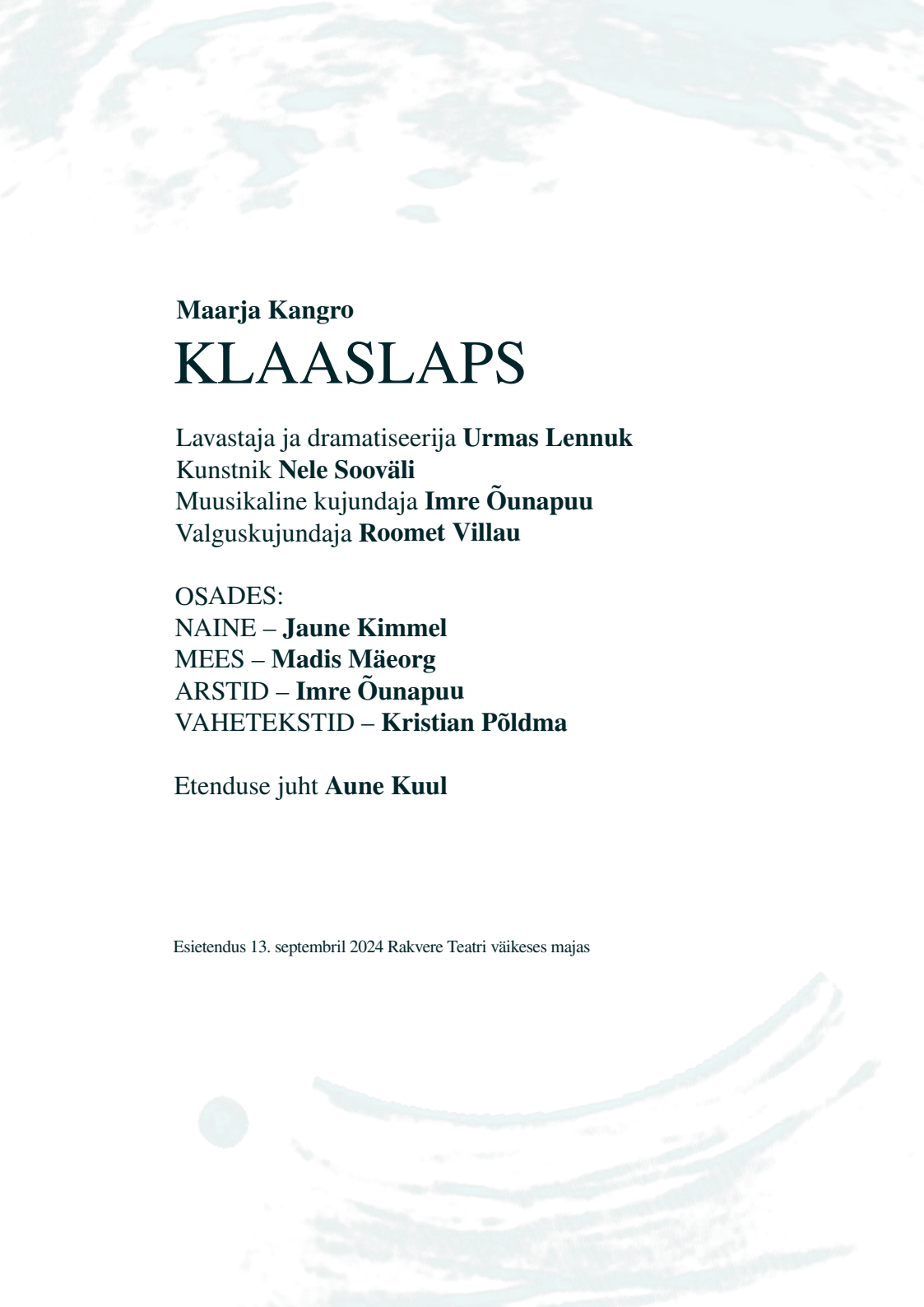
MEES – Madis Mäeorg

ARSTID – Imre Õunapuu

VAHETEKSTID – Kristian Pöldma

Etenduse juht **Aune Kuul**

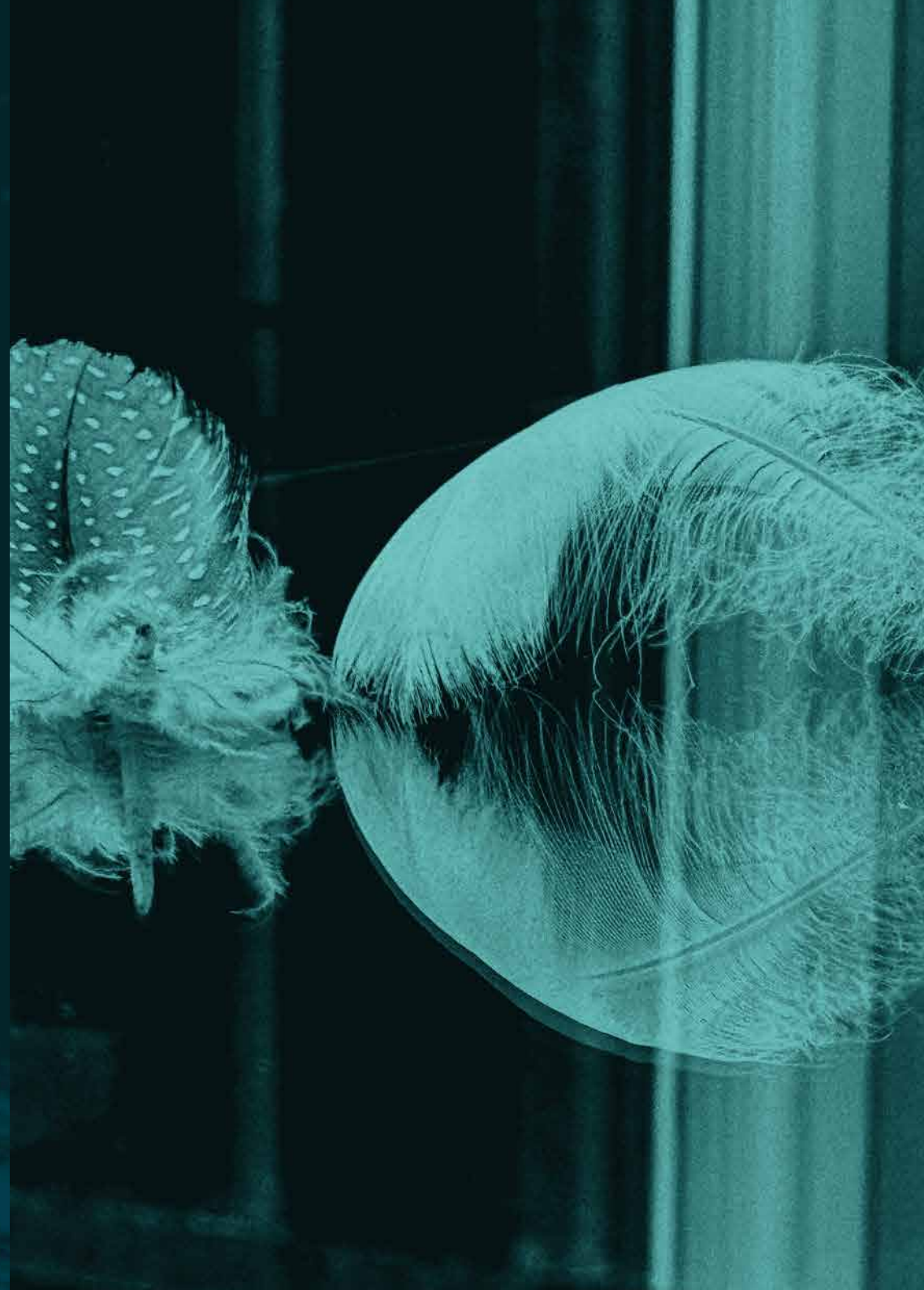
Esiendus 13. septembril 2024 Rakvere Teatri väikeses majas

Sündimata lapse ja väga vara surnud lapse surm on kummaline, arusaamatu asi. Sa ei leina paljalt oma kujutlust, vaid päris inimest, kes on tõesti olemas olnud. Aga kes ta oli? Ta ei rääkinud, ta ei väljendanud oma mõtteid ega iseloomu, sina mõtlesid need talle välja. See on sinu kujutlus, sinu oletus, keda sa leinad, aga ei ole ka, sest ta oli ju füüsiliselt olemas, ja kalduvused teatud tüüpi mõtteid mõelda ja väljendada olid temas samuti juba olemas. Sa leinad olemata jäänud tulevikku, ja su enda oma, sinu enda teistsugust aega, mis jäi ära. Üks olend maailmas vähem – tähendab, terve hulk aega vähem. Võib-olla isegi sada aastat vähem.

Lapse puhul, keda ei sündinudki või kes suri väikse beebina, on tagakahetsetav tulevik mõistagi hoopis lahtisem kui mõne surnud sõbra puhul, kelle allesjäänud aega me oskame enda arust palju täpsemini kujutleda. Seda, millest me lapse surmaga ilma jääme, võime üksikasjades märksa punktiirsemalt oletada. Kas see lahtisus teeb asja valusamaks, või peaks tegema vähem valusaks?

- Maarja Kangro „Klaaslaps”, lk 171

AUTOR JA TEOS

Maarja Kangro (sünd 1973) on eesti luuletaja, prosaist ja tõlkija. Ta õppis Tartu Ülikoolis inglise keelt ja kirjandust, loometeed alustas libretisti ja luuletajana, kuid peagi jõudis ka proosa ja esseistikani. Lisaks omaloomingule on ta tegutsenud tõlkijana peamiselt itaalia, saksa, inglise ja vene keelest.

„Klaaslaps” ilmus 2016. aastal ja pälvis kohe suurt tähelepanu nii kriitikas kui lugejate poolt. Autobiograafiline romaan tegeleb naiseks olemise valusama poolega. Päeviku vormis kirjutatud teoses peegeldab minategelane ilustamata oma tundeid, mälestusi ja mõtteid läbi mitu aastat kestnud ebaõnnestunud katsete emaks saada.

Romaani vastuvõtt avalikkuses oli tormiline, väljaspool kultuurimeediat leiab kirjandus tänapäeval harva nii suurt kajastamist. Vaidlused ulatusid muuhulgas sellestki, kas üks naine tohiks üleüldse mõelda teoses sisaldunud mõtteid või neid vähemasti ilmutada, kuni selleni, kas tegu pole mitte tähelepanu otsimisega vahendeid valimata. Ent esialgse jahmatuse lahtudes, ühiskondliku kära vaibudes on jäänud alles teos ise – sentimentaalsuseta, selgepilguline, aus ja armutu, odava eneseekspositsiooni vastand kogu avameelsuse kiuste.

Tõsisem kriitika on leidnud „Klaaslapse” juures võimalusi arutleda nii kirjandusžanride segunemise – kas pole see hoopis romaani meenutava ülesehitusega filosoofiline esse? – kui ka päriselu ja fiktsiooni piiride üle, eriti 21. sajandi algusest kasvanud suundumuse raames, kus kaubandusliku maiguga elulooraamatute kõrvale tekib üha enam varjamatult omaeluloolise sisuga, ent laadilt ja ambitsioonilt ikkagi ilukirjanduslikke tekste.

Lisaks on teos osutunud suurepäraseks näiteks kirjanduse –

just nõudliku, nunnutamisest hoiduva kirjanduse – teraapilisest toimest nii autori kui lugeja kontekstis. Kirjandusliku transgressiooni („viisaka” teemapüstituse normidest üleastumise) vabastavat mõju tõestab autorit tabanud lugejakirjade ja pöördumiste laviin, milles inimesed tunnistasid, kui tähtis oli neile tuttava valusa kogemuse ehe lahtikirjutus, äratundmisefektiga kaasnev solidaarsus. Pole ilmselt liialdus väita, et „Klaaslaps” on mänginud rolli teoses käsitatud teemade väljatoomises ühiskondliku sordiini alt. Samuti võib siin rääkida kirjanduse ühest põhiülesandest, selle potentsiaalset empaatia õpetajana, lugejale võõra siseilma või kogemuse mõistetavaks muutjana.

Teost iseloomustab võimas üldistusanne: täiesti konkreetsetes ajaloolis-sotsiaalses ruumis toimetava reaalse üksikisiku üleelamised, mida ilmestavad peale füsioloogiliste detailide ka lõputud olmedetailid, suudetakse tänu tugevale läbi-konstrueeritusele ja kainele vaatlusviisile tõsta inimolu eksistentsiaalseks kirjelduseks. See koos isikliku tasandi ja ajastu sündmuste osava põimimisega on kiiresti teinud „Klaaslapsest” uusima eesti kirjanduse klassika.

2024. a kevadel valiti Maarja Kangro Eesti Kirjanike Liidu juhiks.

Lauri Saaber

Mis siis saaks, kui kõik loojad, kõik inimesed julgeksid abjektsusega suhestuda? Maailm oleks parem paik? Ilma sita eitusega? Mitte kõik, kes julgevad abjektsuse, valu ja õdvaga suhestuda või on lihtsalt sunnitud sellega suhestuma, ei taha sellest rääkida. Mis siis saaks, kui kõik tahaksid?

Mõned tahavad.

Ma saan aru, et selles võib leida ka nartsissismi: abjektsuse, lahtise haava, trauma eksponeerimises. Kas see pole mitte Narkissos, kes karjub: oo, ma olen kogenud valu, surma, sita, ja tahan nüüd, et teie ka sellest osa saaksite! Valan teid vere ja mädaga üle!

Naturalistlik ausus – muidugi võib selles tuvastada eneseimetluse tükikesi. Tähelepanusõitlase šokeerimisvajaduse tükikesi.

Kas on pigem õilis või mõtlematu ikkagi vaikusest luuletada, surma kaunite ellipsitega püüda? Kõnelda puudest, kui see eeldab vaikimist nii paljudest jõledustest.

Kas me ei tea juba, et pereajakirja kaanelt, kus issi hoiab maimukest kukil ja kõik irvitavad armsasti, jah, kas me ei tea, et see, kes seal tegelikult vastu irvitab, on surm, surma võimalus – ja kas peab selle siis välja ütleva? Milleks rikkuda nende olemist, kel on parajasti vedanud?

Ah, Narkissos, sa ei taha, et neil libedalt läheks, ei taha, jah? Tahad neile verist kätt nina alla susata. Jaa.

Igatahes.

Teadmatuse loori mõtteeksperimentis võiks ka nii mõelda, et järgmises elus, teises maailmas, paralleeluniversumis kuuluksin ka mina nende hulka, kellel on libedalt läinud. Väike olend oleks elama jäänud ja tervena sündinud. Ma ei oleks süvenenud sellesse, milliseid neuraalsete arenguhäireid on olemas või mis on amniootiline väärt, hüpitaksin titat kurnatult, aga küllap

ikkagi rahulolevalt kõhu peal. Võib-olla oleksin omadega päris läbi, magamata, frustrerunud, keskendumisvõime kaotanud, aga lapsega eputaksin ikka, armastavalt. Patraksin tapva tüütuseni sellest, mis sõnu ta on lalisema hakanud ja kui kange iseloom tal on.

Kas ma siis vaataksin, viitsiksin vaadata verist kätt, mida keegi üritab mulle nina alla susata? Poole peaga looteid, kahe üksteise otsa kasvanud peaga looteid.

Noh, iga kell. Nii ma arvasin – kui ma oleksin ikka mina, teispoole teadmatuse loori. Vesipead peaksid aeg-ajalt ikka olema klantsajakirjade esikaanel.

Ma ei tahaks, et ükski sõber, kellel on tõeliselt sitasti läinud, sitastimineku omale hoiaks.

- Maarja Kangro „Klaaslaps”, lk 157–158

LAVASTAJA SAATESÕNA

„Klaaslast” esimest korda lugedes ründasid mind väga erinevad tunded. See oli nagu emotsionaalne lift, mis sõidab hinges läbi kõik korrused lootusest pettumuse ja leppimiseni. Mõne korruse olemasolust polnud mul enne romaani lugemist aimugi. Autori kirjanduslik stiil ja otsekohene lähenemine teemale äratasid üles ka need tunded, mida polnud enam ammu kohanud või millest arvasin, et minu emotsioonide registris neid polegi. Pärast romaani lugemist olin korruga väga väsinud. Ja ma ei väsinud selle raamatu dokumentaalsusest, vaid pigem sellest, et tundsin inimesena – see puudutab liiga palju. See ei olnud halb väsimus. See oli sedasorti väsimus, millest tead – see ei lähe mööda, sa pead sellega tegelema, sest muidu ei saa sa rahu. Muidu jääd endale alati ette heitma, et „pöörasid pilgu kõrvale”, nagu ütleb autor.

Ajakirjanduses neil teemadel ringi kolades sai üsna kiiresti selgeks, et „Klaaslast” puhul on tegu vaid jäämäe veepealse osaga. Suurem osa neist probleemidest on sageli vee all peidus. Need ei ole sündmused, millest rutatakse avalikkuses jutustama. Need on mõtted ja tunded, mida kiputakse inimesena pigem varjama ja endale hoidma, aga me peame sellele mõtlema, sest muidu kaotab meie eksistents inimkonnana mõtte. Maailm ei oleks „sita eitusega” parem paik, vaid turvaline kuristikku kihutav keskklassi klubi.

Mingil hetkel märkame, et kui värskelt emaks saanud kolleeg saabub oma vastsündinuga töökohta, hakkavad mõned kohe lastetute naiskolleegide käest uudishimulikult pärima: kus siis sinu „tibununnukesed” on? Ja see ei ole sugugi pahatahtlik. Nendes küsimistes elavad järglaste ihalust välja kõik inimlikud emotsioonid, millest kirjutab ka Maarja Kangro oma romaanis.

Lihtsalt kõrvalseisjana hakkad mõtlema, et kas ühe või teise kolleegi lastetuse taga võib olla hoopis üks valus rääkimata lugu? Inimestena ei armasta me enda ebaõnnestumist maailmale jagada.

Inimestena on meie põhiväärtuseks elusolemist väärtustada. Või nagu Maarja ise kirjutab: „Inimene armastab elu hoida.” Nii nagu autor mängib mõtetega, mida ta ühel või teisel hetkel elus koges, tundis, mõtles – nõnda puutume igal issanda päeval sarnase teadmatuse ja suutmatusega kokku me kõik. Ja selleks ei pea meie sees ringi kolistama emotsioonide lift just sellistes kaanonites, nagu autor seda tunnetab. Selleks peame vaid tunnistama: hingekella lüüakse alati just meile. Ja mida rohkem püüame enda sees valu peita, seda teravamalt ta meile sisse löikab.

Täna südamest Maarja Kangrot, kes pani meid trupiga mõtlema sellele, et maailmast ei tohi mööda vaadata. Kõrvalevaatamine ei muudaks maailma oma olemuses olematuks.

Urmas Lennuk

VILJATUSEST

Viljatuse on kogu maailmas kasvav probleem – suhtarv eri piirkondades ja elanikkonna rühmades on tõusuteel. Siinkohal ei tohi viljatust segi ajada kahaneva sündide arvuga üldisemalt, mille peamised tingijad on suurenev jõukus, rasestumisvastaste vahendite parem kättesaadavus ja laste väiksem suremus.

Nii mõnedki eksperdid nimetavad viljatuse kasvu „elevandiks elutoas”, mida – psühholoogilises plaanis mõistetavalt, kuid ka sotsiaalsete stigmade, tabude ja müütide tõttu – ühiskondades arutada ei soovita, ehkki Maailma Tervishoiuorganisatsiooni (WHO) 2023. a raporti järgi kannatab selle all globaalselt kuni 186 miljonit inimest. Teisest küljest muudab arutelu keeruliseks tõsiasi, et sel kasvul näib puuduvat üks selgelt piiritletav põhjus, pigem on tegu geneetiliste, kultuuriliste, majanduslike ja elustiili puudutavate tegurite koosmõjuga, mille kombinatsioonid lahknevad paiguti ja inimeseti väga.

Kuigi ajalooliselt on bioloogiline viljatuse alati saatnud mingit protsenti inimkonnast, mängivad asjatundjate sõnul praeguses olukorras kaalukat rolli keskkondlikud mõjurid. Oma toime reproduktiivtervisele on nii õhu- kui veesaastel. Lisaks rõhutatakse kokkupuudet endokriintalitlust häirivate kemikaalidega, mida moodstas elus sisalduvad muuhulgas veepudelikud, toidupakendid, elektroonikaseadmed, hügieeni- ja kosmeetikatooted, puhastusvahendid ja paljud teised igapäevatarbed. Teadusajakiri Scientific American märgib, et selliste kemikaalide tootmise algus 1950ndatel langeb kokku viljatuse tõusu algusega läänemaailmas, ning tõmbab ühtlasi paralleeli endokriintalitluse ja autoimmuunhaiguste, rasvumisepideemia ja südamehaigusi ning suhkruhaiguse põhjustava ainevahetussündroomi vahele. Mõju hormoonide tasakaalule,

muna- ja seemnerakkude kvaliteedile võivad avaldada kliima- ja ökoloogilised muutusedki.

Elustiilivalikutest on kindlasti tegureiks ühekülgne toitumus ja söögisedeli ebapuhtus (kemikaalid kiirtoidus!), suitsetamine ja alkoholitarbimine, liigne kohvitarbimine, istuv eluviis, aga ka ületreenimine ja liialdatud dieetid. Nendega võrdväärselt tähtsad on vaimne tervis ja tänapäevale omane kõrge stressitase, kaasa arvatud näiteks ületöötamisega seotud vaevused. Vaesemates riikides astuvad asemele tihti väärtoitumuse kõrval alatoitumus, halvem ligipääs tervishoiuteenustele, raske füüsiline töö ja muud sotsiaalmajanduslikud tegurid.

Paljuräägitud vanuseküsimus, lapsesaamise edasilükkamine, seostub osalt ka eelnimetatuga. Aastate möödumine tähendab suuremat kokkupuudet toksiliste keskkondlike mõjuritega; samuti kasvab juba alates 30. eluaastast järjest terviseprobleemide tõenäosus – sageli elustiilivalikute tulemus –, millega võib kaasneda mitmesugune ravi, mis võib mõningatel juhtudel omakorda esile kutsuda viljatust.

Kuigi kunstliku viljastamise tehnikad, nagu munaraku kehaväline viljastamine (IVF), töötati välja juba 1970ndatel, on need tehnoloogiad WHO järgi maailma eri paigus tihti kättesaadamatud ja rahaliselt üle jõu käivad, eeskätt madala ja keskmise sissetulekuga riikides, kus nende kõrge hind võib inimese kergesti vaesusse „katapulteerida”. Eestis on riigi tugi viljatusravi rahastamisel märksa suurem kui enamikus maades.

Miks järglased?

Nad lihtsalt tulevad, vastatakse. Ja siis nad on.

Agas kui ei tule lihtsalt, miks siis ikkagi? On igasuguseid lugusid, mis ütlevad inimestele, miks. Miks ta peaks ikkagi jäändama, ennast vaevama, nagu jaksab.

- Kõigepealt on meil bioloogilise funktsiooni lugu, vana ja visa. Kõigile tuttav, varakult õpitud. Inimese funktsioon on sigida, tema identiteet on (eelkõige või vähemalt muuhulgas) sigija oma. Inimene on bioloogiliselt läbi kukkunud, kui ta ei sigi. Sigimine on normaalsus.

- Kestmise-lugu. Järglane tähendab võitlust hävinguga. Inimene leiab oma peast jälle uue halli karva, kaelanahk hakkab ära kuivama, aga siin on väike olend, kellel on jälle üks uus hammas juurde tulnud. Asi läheb edasi, nool on suunatud ülespoole. See on sinu kestmise lugu, sinu füüsisest on kerkinud uus füüsis, millest on kerkinud hammas. /--/

- Lugu „Äkki järgmine põlv elab õndsuses”. Või intelligentses külluses, jõuab kuhugi välja. Väheusutav, pateetiline, eshatoloogiline, aga ikkagi. Äkki peab intellektiga olendile sigimisega muudkui hoogu andma, kuni ta ükskord üle serva jõuab. Saab (rohkem) pihta, mis värk on. Kui ma oskaksin ette kujutada, kuidas see pihtasaamine võiks käia. Või mis see serv on, millest üle peaks jõudma. Äkki järgmine põlv elaks natukene paremini.

- Oma-lugu. Teha üks algusest peale oma inimene. Oma *nature*, oma *nurture*. Oma tükike, imetletuke. Siin on mängus liigutav oma-kasu. Liigutav võimuiha, ah! Ja koos sellega ka uue maailma kujunemise lugu. Milline suurepärane võimalus asju tutvustada, õpetada, mini-mina elus edasi aidata. Uue olendiga saab maailm tagasi aauraatilisuse, tülpimusvaba olemise. Sünnib uuesti.

- Ja siis on veel imitatsiooni-eetika lugu: eetika kui imitatsioon, imitatsioon kui eetika. Eetika, ethose kokkusidumine, ongi ülimalt imitatsiooniline, korduslik. Küllap on eetilise olla samasugune rabistaja nagu kõik eelnevad sugupõlvad ja sigida. Lihtsalt, mõtlemata.

Toota samasuguseid olendeid kui sa ise, tõepoolest! Kui sa oled viimane inimene, ei saa sa midagi mõelda. Päril viimane inimene saabki olemas olla ainult nii, et keerab otsa ringi ja vaatab tagasi. Ükski asi, mida on ainult üks, ilma analoogiata, võrdlusetu, sarnasusetu, ei saa midagi tähendada. Olemine käibki topelduse kaudu, tähendus tekib kordusest ja analoogiast. Ja nii edasi.

- „Kui sa elu armastad, pead selle edasi andma.” *Se ami la vita, devi trasverirla*. Mihuke ilus pateetiline lugu. Nii oli öelnud Gianna Nannini, itaalia laulja, sümpaatne lesbist radikaal. Tema oli oma ainsa tütre sünnitanud 56-aastaselt. See fakt ikka aeg-ajalt soojendas mu südant.

- Maarja Kangro „Klaaslaps”, lk 53–56

RAKVERE TEATER

Näitlejad – Liisa Aibel, Rainer Elhi, Margus Grosnõi, Jaune Kimmel, Ülle Lichtfeldt, Märten Matsu, Silja Miks, Madis Mäeorg, Tiina Mälberg, Tuuli Maarja Möller, Laura Niils, Anneli Rahkema, Peeter Rästas, Eduard Salmistu, Johannes Richard Sepping, Tarvo Sõmer, Elar Vahter ja Imre Õunapuu
Valgustajad – Martin Piir, Kerdo Väiner ja Roomet Villau
Helitehnikud – Peeter Pilv, Andres Raja ja Aivar Jürimets
Inspitsiendid – Katrin Kalamets, Aune Kuul ja Eili Neuhaus
Grimeerijad – Maret Kongi ja Veronika Rego
Kostümeerijad – Anne Joorits ja Kaja Kupp
Rätsepad – Anne Komp, Merli Matti ja Kaja Uustalu
Butafoor-dekoraator – Helen Padu
Puusepp – Aare Vilba
Lavatehnikud – Aimar Ehas, Reio Kiviberg, Riho Lillakas, Ottomar Sukko, Hendrik Vilde ja Mati Väljaots
Bussijuht – Tõnu Tammjärv
Lavastusala juht – Tiit Kalm
Lavastusala juhi abi – Maie Nurmoja
Juhi abi – Helle-Mall Niinemets
Korraldusjuht – Marika Tint
Turundusspetsialist – Evelin Rikma
Reklaamijuht – Kristo Kruusman
Müügiadministraator – Daisy Kull
Projektijuht – Liis Lillemägi
Trupijuht – Getter Marii Kalvik
Etendusteenistuse juht – Indrek Apinis
Raamatupidajad – Tuuli Jaansen ja Merle Siirak
Arhivaar-spetsialist – Mari Vitskovski
IT-spetsialist – Aleksander Kikkas
Arvutigraafik – Peeter Rästas
Kirjandustoimetaja – Lauri Saaber
Dramaturg-lavastaja – Urmas Lennuk
Kino osakonnajuht – Brenda Pastimäe
Kino osakonnajuhi abi – Tuuli Puust
Kino teenindajad – Julia Gorjainov, Dagmar Kams, Olga Kikkas ja Laura Rosin
Kino abiteenindajad – Kadi Leen Aibel, Annaliis Alavere, Helena Mägi, Anastasia Nikultša, Jana Turapina ja Madleen Voigt
Teenindusjuht – Iris Tander
Teenindusjuhi abi – Marje Nurmepaju
Kohvikuteenindajad – Grete Alavere, Andželika Krikun, Kerli Kõrkjas, Elis Kukk, Leena Romov ja Katrin Teichmann
Abiteenindajad – Epp Kaljos, Liivi Kasemets ja Siim Kroonmäe
Publikuteenindajad – Inge Kelk, Agnes Kink, Tiina Krutto, Urve Kukk, Maarika Miilman, Marje Nurmepaju, Ülla Nõmmik, Helerin Obertun, Elsa Punapart, Elle Salusoo, Viive Vaab ja Pilve Volter
Kokad – Reet Kalde ja Liina Orgus
Abikokad – Kaili Kütt ja Evi Simson
Koristajad – Leena Freiberg, Nelli Hudik, Oksana Hurina ja Gulnara Kert
Majahoidja-hoovikoristaja – Taimi Tanning
Parkimiskorraldajad – Toomas Aettik ja Karl Alex Päären
Peakunstnik – Krista Aren
Loominguline juht – Peeter Raudsepp
Teatrijuht – Velvo Väli
Kavalehe koostasid Urmas Lennuk ja Lauri Saaber, kujundas Peeter Rästas.
Kava fotod tegi Jaune Kimmel.

Rakvere Teater soovitab:

MTÜ Vaikuse Lapsed
vaiksed.ee
info@vaiksed.ee

SA Väärtustades Elu
rasedus.ee
rasedus@rasedus.ee

RAKVEREIVEL

RAKVEREIVEL